

Міністерство освіти і науки України

Університет митної справи та фінансів

**Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна**

**Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка**

**«ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
НА УНІВЕРСАЛЬНОМУ
ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ»**

**МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

22 листопада 2024 р.

**Дніпро
2024**

УДК 341.1/8

Організатори конференції: Міністерство освіти і науки України,
Університет митної справи та фінансів,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

Склад редакційної групи:
Перепьолкін С. М., Легка О. В.,
Лабенська Л. Л., Стрижак І. В.,
Філяніна Л. А.

Захист прав людини на універсальному та регіональному рівнях:
матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро,
22 листопада 2024 р.); укладач: канд. юрид. наук, доц. Л. А. Філяніна. Дніпро:
Університет митної справи та фінансів; 2024. 314 с.

ISBN 978-966-328-233-6

Друкується в авторській редакції

Збірка містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, в якій взяли участь науково-педагогічні працівники установ вищої освіти України, здобувачі вищої освіти та ін. Тематика тез доповідей охоплює актуальні питання захисту прав людини у мирний час та під час збройних конфліктів, захист прав уразливих груп населення, плюралізм підходів поняття «міжнародні стандарти прав людини» та ін.

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції можуть бути використані науково-педагогічними працівниками для підготовки до занять з теорії права і держави, конституційного права, міжнародного права, міжнародного захисту прав людини, права Європейського Союзу та інших дисциплін, а також для розробки підручників і навчальних посібників. Збірник буде корисним для здобувачів вищої освіти під час підготовки до навчальних занять із зазначених навчальних дисциплін.

Оргкомітет не несе відповідальності за зміст та автентичність тез, опублікованих у збірнику. Всі матеріали подані в авторській редакції та виражають персональну позицію учасника конференції.

© Колектив авторів, 2024
© УМСФ, 2024

Г. Бюремальм, А. Фернандес, Г. Хорхе, В. Мольєда. URL: [https:// www.idea.int/sites/default/files/publications/democratic-accountability-in-service-delivery-UK.pdf](https://www.idea.int/sites/default/files/publications/democratic-accountability-in-service-delivery-UK.pdf) (дата звернення 07.12.2023 р.)

6. Чи довіряють українці владі: КМІС озвучив результати опитування. URL: <https://politics.comments.ua/ua/news/domestic-policy/chi-doviryayut-ukrainci-vladi-kmis-ozvuchiv-rezultati-opituvannya-720150.html>

7. Governance for Sustainable Human Development, An Integrated Paper On The Highlights Of Four Regional Consultation Workshops on Governance for Sustainable Human Development (1997). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3831662> (дата звернення 08.12.2023 р.)

Черноп'ятов Станіслав Володимирович,

доцент кафедри права

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», к.ю.н., доцент

ЗАГАЛЬНЕ ЗУПИНЕННЯ ЗАКОНОМ ПЕРЕБІГУ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРАВА ОСОБИ НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ

Законом України від 15.03.2022 № 2120-IX [1] Прикінцеві та перехідні положення ЦК України було доповнено пунктом 19 такого змісту (в редакції Закону України від 08.11.2023 № 3450-IX [2]): «У період дії воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України [...] від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [...], перебіг позовної давності, визначений цим Кодексом, зупиняється на строк дії такого стану». З урахуванням подібної норми, яка діяла у зв'язку із карантинном, вже більше 4,5 років інститут позовної давності фактично не діє. Це актуалізує питання правомірності та доцільності такого обмеження, яке наразі ще не було належним чином розглянуто у відкритих публікаціях.

Засадничою та певною мірою методологічною основою дослідження є ідея про те, що: (1) змістом категорій «право на захист», «судовий захист прав» є не лише права позивача на позов у процесуальному (на подання позову та вчинення наступних процесуальних дій) та матеріальному (на задоволення позову) сенсах, але і право відповідача на захист проти пред'явленого позову у матеріальному (на відмову у задоволенні позову) та процесуальному (на користування процесуальними можливостями захисту від позову та вчинення супутніх процесуальних дій) сенсах; (2) правосуддя спрямоване на справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення справ з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів як позивача, так і відповідача.

Також враховуємо правову природу позовної давності як встановленого в інтересах боржника у зобов'язанні строку, вплив якого разом із відповідним волевиявленням боржника (у формі заяви про застосування позовної давності) модифікує суб'єктивне право (право вимоги) таким чином, що воно більше не може бути захищене (реалізоване) примусово за результатами судового захисту, однак при цьому зобов'язання не припиняється як таке (т.зв.

«натуральне зобов'язання»). Заглиблюючись у правову природу позовної давності можна зрештою виснувати, що позовна давність є особливим суб'єктивним правом боржника. Співзвучною є позиція ЄСПЛ, який визнає позовну давність «законним правом правопорушника уникнути переслідування або притягнення до суду після закінчення певного періоду після скоєння правопорушення» [3].

При цьому таке суб'єктивне право боржника (відповідача) охоплюється правом на (судовий) захист, яке передбачене, у т.ч., ст. 55 Конституції України [4]. Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (ч. 1 ст. 64 Конституції України). Водночас в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень, однак не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені, зокрема, статтею 55 Конституції (ч. 2 ст. 64 Конституції України).

Таким чином, обговорюване законодавче зупинення перебігу позовної давності має ознаки обмеження прав, передбачених ст. 55 Конституції України, всупереч забороні, встановленій ч. 2 ст. 64 Конституції України.

Релевантна позиція Конституційного Суду України була висловлена останнім у рішенні від 18 липня 2024 року № 8-р(П)/2024. Справа стосувалася питання конституційності ч. 6 ст. 615 КПК України, яка передбачала позасудове продовження строку тримання під вартою в умовах воєнного стану. Конституційний Суд України визнав цю норму неконституційною і зазначив, зокрема, таке: «[...] в контексті предмета цієї справи відповідно до другого речення частини другої статті 64 Конституції України людські права і свободи, гарантовані Конституцією України у [...] статті 55 (право на судовий захист) [...], не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану. Це означає, що хоча обмеження зазначених людських прав не може бути зумовлене потребами, пов'язаними з воєнним станом, однак державне втручання у їх захисну сферу є можливим за умови виправданості (домірності) обраних законодавцем засобів, які зберігають повагу до сутності людських прав та не суперечать приписам Конституції України, які *expressis verbis* гарантують їх обсяг. З огляду на те, що законодавець оспорюваними приписами Кодексу допустив втручання в сутність людських прав, гарантованих статтями 29, 55 Конституції України, та порушив відповідні приписи Основного Закону України, якими гарантовано обсяг їх здійснення (*expressis verbis*), Конституційний Суд України констатує, що немає потреби досліджувати приписи частини шостої статті 615 Кодексу з огляду на їх домірність» [5].

Оскільки охоплення позовної давності як суб'єктивного права статтею 55 Конституції в нашому випадку не очевидним до ступеня *expressis verbis*, то в доцільно додатково звернутися до питань домірності обмеження цього права.

Хоча публічні матеріали підготовки законів №№ 2120-IX та 3450-IX не виражають явно підстав відповідних змін. Можна припустити, що такими підставами є перешкоди, які умови військової агресії та воєнного

стану створюють для діяльності судів та потенційних позивачів, утруднюючи зрештою звернення до суду та створюючи ризик дисфункції інституту позовної давності. Лише попередження такої дисфункції може бути визнано легітимною метою втручання держави у сферу дії позовної давності як суб'єктивного права – елемента права на судовий захист. Однак сумнівно, що повне зупинення перебігу позовної давності є в цьому випадку ефективним засобом.

І доктрина цивільного права, і практика ЄСПЛ [6] співзвучні у тому, що позовна давність спрямована, передусім, на: (1) забезпечення стабільності цивільного обороту; (2) забезпечення юридичної визначеності і остаточності (які є елементами принципу верховенства права); (3) захист відповідачів від позовів, які ґрунтуються на за давних доказів, що утруднює їх вирішення та підвищує ризик помилки.

Очевидно, що законодавче зупинення перебігу позовної давності не лише не може сприяти але навіть і заважає досягненню цих цілей інституту позовної давності, створює і поглиблює стан юридичної невизначеності, тим самим лише поглиблюючи дисфункцію інституту позовної давності і з потенційної робить її реальною та всеохоплюючою, а отже – суперечить легітимній меті.

Слід звернути увагу на те, що інститут позовної давності вже містить механізми усунення подібних дисфункцій і досягнення легітимної мети – ними є: (1) спосіб визначення початку перебігу позовної давності (ст. 261 ЦК України); (2) зупинення її перебігу у зв'язку із непереборною силою (п. 1 ч. 1 ст. 263 ЦК України); (3) визнання судом поважними причин пропусчення позовної давності (ч. 5 ст. 267 ЦК України). Тобто, в даному випадку досягнення легітимної мети лежить не у сфері правотворчості, а у сфері правозастосування.

Законодавче зупинення перебігу позовної давності також є явно непропорційним, оскільки враховує інтереси виключно потенційних позивачів, зміцнюючи їх правове становище, і при цьому жодним чином не враховуючи інтересів потенційних відповідачів.

Висновок. Всезагальне абсолютне зупинення строків позовної давності на строк дії воєнного стану має наступні вади: (1) сумнівна конституційність в частині необґрунтованого втручання в право на захист та його обмеження; (2) невідповідність правовій природі позовної давності; (3) невідповідність принципу верховенства права (зокрема, його елементам – принципам рівності, юридичної визначеності та легітимних очікувань), створення передумов для його тривалого та масового порушення; (4) відсутність легітимної мети або суперечність можливій легітимній меті; (5) непропорційність.

Бібліографічні посилання:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20>

2. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини : Закон України від 08.11.2023 № 3450-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3450-20>

3. European Court of Human Rights judgment of 20 September 2011 in the case of OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia (Application no. 14902/04). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-106308>

4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

5. Рішення Конституційного Суду від 18 липня 2024 року № 8-р(П)/2024 у справі № 3-88/2022(205/22, 114/24). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24>

6. European Court of Human Rights judgment of 22 October 1996 in the case of Stubbings and Others v. the United Kingdom (Application no. 22083/93; 22095/93). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-58079>

Шевель Анжеліка Олександрівна,
доцент кафедри правосуддя та філософії
Сумського національного аграрного університету,
кандидат філософських наук, доцент

ТОЛЕРАНТНІСТЬ І ВІЙНА

Вахтанг Кебуладзе сказав: «Війна – це перманентний стан нашого суспільства». Втручання росії в Україну змінило ставлення людей один до одного. Війна згуртувала українців навколо спільної мети, проте як би це парадоксально не звучало, налагодження соціальних контактів одне з одним стало важчим. Адже кожен із людей нині має власну історію війни.

Тому проблема свободи, толерантності в часи війни дуже актуальна.

Війна досить помітно впливає на всі соціальні процеси, у тому числі через запровадження воєнного стану. Для кожної людини, яка проживає в нашій країні, помітно ускладнюється процес гарантування державою прав і свобод, адже в такий складний час має місце низка факторів, які, на жаль, ускладнюють їх належне гарантування та дотримання.

Зрештою, спільний ворог об'єднує. Свого часу П'єр Жозеф Прудон свої політичних писаннях не один раз звертався до проблеми свободи. У своїй об'ємній праці «De la justice de la Révolution et dans l'Eglise» він дає таке визначення свободи: це «пошана до моєї власної гідності й міра всіх публічних свобод».

Французький соціаліст піддав нищівній критиці війну та обґрунтував неминучість її зникнення. Він писав: «Французькі демократи! Замість того, щоб переживувати старі формули, старі ідеї та старі парадокси – замість того, щоб захоплюватися застарілими утопіями та збуджувати згаслі пристрасті, станьте на рівень подій, вивчайте дух і справи вашого століття, спостерігайте його прагнення і ви переконаєтеся, що війна не має ні найменшої причини існувати; що вона не може більше мати нічого